

ПРО СТВОРЕННЯ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОГО АДАПТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ ДЛЯ ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН

Назирова З.Ф., канд. фіз.-мат. наук, Ушакова Н.І., канд. пед. наук, Тростинська О.М., канд. філол. наук, Копилова О.В. (Харків)

У статті обґрунтовується необхідність створення центру лінгвосоціокультурної адаптації для іноземних громадян, аналізуються складові процесу адаптації, розглядаються основні напрямки роботи адаптаційного центру.

Ключові слова: адаптаційний центр, лінгвосоціокультурна адаптація, іноземні громадяни.

В статье обосновывается необходимость создания центра лингвосоциокультурной адаптации для иностранных граждан, анализируются составляющие процесса адаптации, рассматриваются основные направления работы адаптационного центра.

Ключевые слова: адаптационный центр, лингвосоциокультурная адаптация, иностранные граждане.

The necessity of creation of the linguasocial-cultural adaptation centre for foreigners is substantiated in the article. The components of the adaptation process are analyzed. The main directions of the activity of the centre are considered.

Key words: adaptation centre, linguasocial-cultural adaptation, foreigners.

Політичні та економічні зміни, що відбулись в Україні за останнє десятиліття, внесли корективи в підходи до співробітництва нашої країни з іноземними державами. Твердий курс на євроінтеграцію та входження до єдиного економічного простору вимагає розуміння загальноєвропейських цінностей, зміцнення інтелектуального, соціального та науково-технічного потенціалу країни та вирішення цих проблем у загальноєвропейському контексті.

На сьогоднішній день кількість іноземних громадян, що приїждять до України на роботу, навчання або постійне проживання, максимальна за останні роки. Однак попри активні пошуки механізмів взаємодії з іноземними державами, процеси реформ у галузі міжнародного співробітництва йдуть недостатньо швидко і мають суттєві недоліки: приток іноземних громадян до України не регулюється державою і носить стихійний характер, відсутня координація дій міністерств та відомств, необхідна для створення системи обліку іноземних громадян в Україні, не вдається перекрити канали нелегальної еміграції через українську територію. Оскільки за іноземців, що перебувають в Україні, дипломатичні відомства їхніх країн відповідальності не несуть, вирішення проблем іноземних громадян повністю покладається на нашу державу. Одна з таких проблем полягає в тому, що іноземці, які працюють, не можуть офіційно навчатися у вільний від роботи час, що зменшує їхні можливості системного засвоєння мови, звичаїв і традицій українського народу, особливостей української адміністративної системи, не сприяє інтернаціональному вихованню, що у свою чергу може призвести до міжнаціональних конфліктів та створює підстави для численних зловживань.

Означені проблеми вимагають термінового вирішення, і найважливішим питанням має стати розробка цільової державної програми організації роботи з іноземними громадянами. До такої розробки, на наш погляд, мають бути залучені відповідні структури вищих навчальних закладів, оскільки провідні українські університети мають багаторічний досвід роботи з іноземними громадянами, наукові теоретичні і практичні дослідження та методичні розробки у цій галузі. Практичним втіленням такого співробітництва може стати участь університетських структур у створенні центрів навчання дорослого населення і використання академічних надбань університетів та їхнього професійного досвіду в освітній діяльності для цільового навчання різних категорій громадян. Окрім того відомо, що у країнах з перехідною економікою, до яких належить й Україна, університети здатні відігравати значну роль у реформуванні та вдосконаленні адміністративних та інституціональних структур, зміцненні громадянського суспільства, демократії та правової держави.

Мета статті – висвітлити один з можливих напрямків спільної роботи академічних і неакадемічних структур у галузі міжнародного співробітництва, а саме – створення лінгвосоціокультурного адаптаційного центру для іноземних громадян, що перебувають в Україні, на базі Центру міжнародної освіти Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

Актуальність такого дослідження зумовлена тим, що більшість іноземців, які приїждять до нашої країни, відчувають значні труднощі на перших етапах свого життя в Україні. Ці труднощі у першу чергу пов'язані з відсутністю в них мовних навичок, необхідних для професійного і побутового спілкування, складністю соціальної та культурної адаптації в українському середовищі, відсутністю методик, які б забезпечували адекватну соціалізацію іноземців в українському суспільстві.

Організація соціокультурного адаптаційного центру для іноземних громадян передбачає:

- створення методик, що формують комунікативну компетенцію, необхідну і достатню для професійної комунікації іноземних громадян на різних рівнях;
- розробку програм, курсів і тренінгів, що навчають тактикам мовної поведінки, які забезпечують входження іноземців до сфери суспільних, групових та міжособистісних стосунків та адаптацію в українському соціокультурному просторі, а також направлених на подолання крос-культурних відмінностей у вербальному та невербальному спілкуванні;
- розробку курсів, що направлені на навчання соціальних педагогів, які могли б бути кураторами іноземних громадян на початковому етапі їхнього перебування в Україні;
- створення нових та оновлення існуючих підручників і навчальних посібників, які б забезпечили викладання означених курсів;
- розробку комп'ютерного забезпечення навчального процесу.

Важливим етапом підготовчої роботи має стати вивчення європейського досвіду створення адаптаційних центрів для іноземців та співробітництво з відповідними організаціями за кордоном, а також дослідження теоретичних і практичних питань та складових процесу адаптації.

Іноземні громадяни, що приїждять до України, неминуче повинні пройти складний процес адаптації. Створений раніше звичний для іноземця спосіб життя вступає у специфічні відносини зі способом життя в нашому суспільстві, починається процес

адаптації людини до незвичних умов існування. Потрапивши до нового соціокультурного оточення, іноземці змушені адаптуватися до нього з різних позицій:

- як представники своєї культури, з властивими їй особливостями, традиціями, звичаями, стереотипами поведінки й системою цінностей;
- як особистості з визначеними психофізіологічними особливостями;
- як об'єкти впливу нового етно- та соціокультурного середовища на особистість.

По прибутті до України іноземні громадяни стикаються з інформаційними потоками, які потребують від них зворотнього зв'язку, швидкої адаптації до нових умов: соціальних, культурних, побутових.

Проблема адаптації іноземців до нового для них мовного, соціального і культурного середовища є актуальною не тільки для України, а й для всіх країн, в багатьох з яких впроваджені та успішно діють програми соціальної адаптації іноземних громадян (Бельгія, Голландія, Великобританія).

Адаптація є загальнонауковою проблемою і включає усі сторони життя людини. Поняття *адаптація* ще не зайняло належного місця серед інших фундаментальних наукових понять, оскільки до цього часу немає загальноприйнятої думки про визначення, структуру та функції, класифікацію та методи дослідження адаптації. Існуючі визначення *адаптації* мають операціональний характер, вони є зручними для конкретного дослідника і конкретної постановки проблеми.

Аналіз вітчизняної та зарубіжної наукової літератури засвідчує, що в сучасній науці накопичено вже чималий обсяг доробок, які присвячені дослідженню проблеми адаптації людини в різних сферах її життєдіяльності, сутність і природа адаптації розглядається достатньо широко і різноманітно (Б.Г. Ананьєв, В.Г. Асєєв, Ф.Б. Березин, В.П. Зінченко, М.О. Іванова, М.С. Яницький та ін.). Це зумовлено тим, що феномен адаптації є предметом дослідження фахівців різних галузей наукових знань.

Існує багато визначень адаптації, які мають як загальний, дуже широкий смисл, так і зводять сутність адаптаційного процесу до явищ одного з багатьох рівнів – від біохімічного до соціального. *Соціальна адаптація* розглядається як процес входження особистості в нову сферу суспільних, групових, міжособистісних стосунків та пристосування до даного соціального середовища (Ж. Піаже, С.Д. Артемов, І.А. Милославова).

Головним чинником, загальним для всіх трактувань адаптації, виступає категорія пристосування до конкретних соціально-психологічних умов діяльності індивіда. У багатьох визначеннях (Г.М. Андрєєва, І.С. Булах, Ю.В. Котьолова, Н.Ф. Тализіна та ін.) фіксується факт широти розуміння адаптації, тобто в одних умовах вона трактується як досить загальне інтегральне явище, в інших – як вузько особистісне, пов'язане з конкретними соціально-психологічними умовами взаємодії суб'єкта із соціальним середовищем.

Ми вважаємо, що на цей час немає чіткого та однозначного визначення поняття соціальної адаптації, яке б урахувало всю складність та суперечність цього процесу.

У межах зазначеної проблеми виділяються деякі окремі проблеми адаптації іноземців, зокрема, проблема психологічної адаптації іноземців-слухачів підготовчих факультетів (О.І. Борисенко, Д.І. Кича, Ю.М.Швалб, Н.О. Шевченко). Огляд літератури показав, що проблеми адаптації іноземних громадян досліджені фрагментарно, переважно в межах робіт соціально-гігієнічного та психолого-педагогічного характеру (О.С. Горлова, Г.В.

Оникович, Н.С. Сигал, Н.В. Смирнова, Л.Я.Тимофеева, Л.І. Рибальченко та ін.). Фундаментальних досліджень соціальної адаптації іноземців до нових умов життя з урахуванням особливостей контингенту, незвичного лінгвосоціокультурного оточення в Україні нами виявлено не було, тому ми вважаємо, що проблеми, з якими стикаються іноземці по прибутті до нашої країни, потребують ретельного дослідження.

Ми виходимо з того, що будь-яка соціальна поведінка в одному зі своїх вимірів може розумітися як процес комунікації, тобто взаємозв'язку та взаємодії людей, які є носіями відмінних цінностей, стереотипів чи форм поведінки. Під час комунікації відбувається обмін інформацією, передається та засвоюється соціальний досвід, відбувається зміна взаємодіючих суб'єктів, формуються нові особистісні якості.

Іноземний громадянин розглядається нами не як ізольований суб'єкт, а як представник певної соціальної групи – нації, етнічної спільності, субкультури, покоління. Відомо, що на вік, стать, релігійність тощо звертають велику увагу в будь-якій культурі. Суттєві міжкультурні розходження стають на перешкоді прискоренню соціальної адаптації людини. Тому для прискорення соціалізації іноземців необхідне всебічне вивчення структури особистості іноземного громадянина, його особливостей й потреб.

Вивчення мови нового лінгвосоціокультурного оточення є одним з провідних механізмів адаптації і соціалізації іноземців. Процес оволодіння новою мовою, окрім лінгвістичного аспекту, має й глибоке психологічне коріння і часто повністю перебудовує психіку людини й формує цим самим нові стереотипи соціальної поведінки.

Необхідним елементом адаптації у новому мовному й соціокультурному середовищі має бути країнознавча інформація, тобто знання, властиві членам визначеної мовної спільності й відсутні в іноземців. Ми вважаємо, що основу країнознавчої інформації повинні складати, як мінімум, три аспекти: історичний, юридичний, релігійний.

1. Історичний аспект. Вивчення історії України в першу чергу має пояснювати іноземцю особливості світогляду народу, на землі якого він проживає, тому що менталітет народу, його традиції формуються під впливом історичних подій.

2. Юридичний аспект безпосередньо пов'язаний з історичним. Мова йде про правову систему України в цілому як демократичної, соціальної, правової держави; про права й свободи іноземних громадян, їх обов'язки, про права й свободи людини у світовому контексті. Розуміння цих питань має запобігати виникненню конфліктних ситуацій, непорозумінь, які можуть з'явитися в іноземця у повсякденному житті.

3. Релігійний аспект повинен стати ключем для розуміння двох попередніх. Знання християнської моралі є необхідним для адаптації у нашому суспільстві іноземних громадян, які за віросповіданням належать до інших релігійних конфесій. Сьогодні наше суспільство повертається до християнських цінностей у повсякденному житті та побуті.

Таким чином, накопичення необхідного об'єму країнознавчої інформації часто визначає строки й ступінь успіху соціокультурної та психологічної адаптації іноземців в Україні.

При створенні програм соціалізації іноземців в українському суспільстві необхідно зосередити увагу саме на цих важливих моментах.

Визначивши актуальність і новизну проблеми створення лінгвосоціокультурного адаптаційного центру для іноземних громадян, з точки зору потреб сучасного українського суспільства і європейської інтеграції, з'ясувавши головні здобутки сучасної

науки щодо проблеми адаптації, ми можемо визначити конкретні організаційні та методичні заходи, які необхідно здійснити для створення такого центру.

Адміністративні дії щодо створення центру знаходяться головним чином у компетенції державних законодавчих органів, тому ми можемо тільки підкреслити необхідність адміністративного врегулювання цієї проблеми.

Наше завдання ми бачимо в спробі описати основні складові навчальної структури, в межах якої буде здійснюватися навчання іноземних громадян.

Як було зазначено вище, сучасна наука виділяє соціальну та краєзнавчу (культурологічну) адаптацію. Ці аспекти повинні стати основними напрямками діяльності структури, що буде займатися проблемами соціалізації іноземців в українському суспільстві.

Оскільки вирішення всіх цих проблем має відбуватись у процесі спілкування, то перше завдання, що має бути вирішене, це лінгвістична адаптація, тобто створення спеціального курсу мовної підготовки для іноземних громадян. Цей курс має передувати курсам соціальної та культурологічної адаптації і супроводжувати їх.

Відповідно мовний курс (курс лінгвістичної адаптації) може бути розділений на два модулі: 1) інтенсивний курс мовної підготовки; 2) супроводжувальний курс мовної підготовки.

Протягом вивчення першого модуля (інтенсивного курсу мовної підготовки) слухачі адаптаційного центру мають засвоїти мовну «програму виживання» - мовний курс, необхідний для розуміння найпростіших фраз і їх побудови. Тим, хто знайомий з системою навчання на підготовчому факультеті, можна порівняти цей інтенсивний курс з програмою першого семестру. Для інтенсивного курсу необхідна розробка програм і навчальних посібників, комп'ютерних програм, навчальних відеоматеріалів, аудіотренажерів для занять у лінгафонному та комп'ютерному класах, матеріалів тестування.

Треба відзначити необхідність урахування принципу методичної і комунікативної апроксимації, коли помилки, що не порушують комунікації, не впливають на результат контролю мовних навичок і вмінь спілкування.

Під час засвоєння такого інтенсивного мовного курсу іноземні громадяни потребують допомоги перекладачів з/на рідну мову (мову-посередник).

З методичного боку всі навчальні матеріали повинні бути укомплектовані двомовними словниками, двомовними розмовниками, коментарями на рідній мові слухачів, відео- та комп'ютерні матеріали також повинні бути виконані з підтримкою на рідній мові слухачів центру. Тобто робота зі створення таких матеріалів потребує зусиль не тільки викладачів мови, а й людей, що володіють мовою студента. Необхідне широке міжнародне співробітництво фахівців у галузі викладання іноземних мов і перекладачів.

Відбір лексичного та граматичного матеріалу для такого курсу тісно пов'язаний з визначенням комунікативних потреб іноземців у перші тижні їх знаходження в Україні.

Часові параметри інтенсивного курсу можуть бути наступними: 2 пари (4 академічні години), перерва 45 хвилин, ще дві пари (4 академічні години), одна пара – обов'язково з аудіо- або відеоматеріалами.

Комп'ютерний клас має бути розташований таким чином, щоб слухачі навіть після занять, увечері, під час виконання домашнього завдання могли легко ним користуватись. Допомога викладача під час вечірніх занять також має бути забезпечена.

Проходження першого модуля повинно завершуватись контрольними заходами (заліком), успішне виконання яких є допуском до наступного етапу – супроводжувального курсу мовної підготовки.

Другий модуль мовної підготовки – супроводжувальний – одержав таку назву, бо має супроводжувати методичні заходи з культурної та соціальної адаптації іноземців.

З нашої точки зору, курс соціальної адаптації повинен складатись з курсів-тренінгів, що мають забезпечити знайомство слухачів з основами українського законодавства, які стосуються проблем іноземних громадян. Це мають бути курси-тренінги «Державний устрій України», «Закони України про іноземців», «Система охорони здоров'я в Україні», «Отримання українського громадянства». Наше розуміння методичного терміну «курс-тренінг» полягає в організації інтенсивного інтерактивного навчання, коли слухачі не тільки знайомляться з певною інформацією у названих галузях законодавства, а й активно тренуються діяти і спілкуватись у типових ситуаціях.

З боку організації навчального процесу соціальна адаптація також має бути виділена в окремий модуль. З методичної точки зору необхідна розробка програм і навчальних планів курсів-тренінгів, вивчення законів і нормативних документів, створення методичних матеріалів і навчальних посібників, навчальних комп'ютерних програм, ігрових методик, розробка матеріалів тестування й анкетування.

Модуль «Культурна адаптація» має складатися з курсів-тренінгів «Історія та культура України», «Звичаї та традиції українців». При створенні матеріалів культурної адаптації потрібне співробітництво фахівців з історії та культури України, кропітка робота з відбору культурологічного мінімуму, що забезпечить адекватне сприйняття слухачами-іноземцями українського культурно-побутового середовища.

Необхідні методичні заходи – розробка програм і навчальних планів курсів, вивчення міжнародного досвіду, створення методичних матеріалів, посібників, комп'ютерних програм, навчальних відеоматеріалів.

Курси соціальної і культурної адаптації повинні використовувати знайомий учням мовний матеріал, їх розробка має відбуватись у комплексі зі створенням супроводжувального курсу мовної підготовки.

Пройшовши курси соціальної, культурної адаптації та супроводжувальний курс мовної підготовки, слухачі лінгвосціокультурного адаптаційного центру будуть здатні скласти іспити з української мови та українського законодавства для отримання українського громадянства.

Вважаємо, що навчання в адаптаційному центрі може відбуватись протягом 4-6 місяців, залежно від національності, віку, здібностей слухачів. Але навіть після закінчення навчання іноземці не будуть відчувати себе цілком комфортно, оскільки для повної всебічної адаптації потрібен час та допомога фахівців. Тому необхідне створення ще одного підрозділу лінгвосціокультурного адаптаційного центру – підрозділу інформаційної підтримки, який буде допомагати колишнім іноземцям у проблемних ситуаціях. Для цього доцільно створити «гарячу лінію» телефонного зв'язку та інформаційний сайт на українській та іноземних мовах.

Вважаємо, що запропонований навчально-методичний центр буде корисним для вирішення проблем соціалізації та акультурації іноземних громадян в українському суспільстві.

Таблиця 1

ПРОЕКТ
лінгвосоціокультурного адаптаційного центру
для іноземних громадян на базі Центру
міжнародної освіти ХНУ ім. В.Н. Каразіна

Напрямок діяльності центру	Навчальні курси	Методичні заходи
Соціальна адаптація	<p>1. Курс-тренінг «Державний устрій України»</p> <p>2. Курс-тренінг «Закони України про іноземців»</p> <p>3. Курс-тренінг «Система охорони здоров'я в Україні»</p> <p>4. Курс-тренінг «Отримання українського громадянства»</p>	<p>1. Розробка програм і навчальних планів курсів:</p> <p>а) вивчення законів і нормативних документів;</p> <p>б) вивчення міжнародного досвіду;</p> <p>в) створення методичних матеріалів і навчальних посібників, навчальних комп'ютерних програм;</p> <p>г) розробка методик і матеріалів тестування;</p> <p>д) розробка методик і матеріалів анкетування.</p>
Культурна адаптація	<p>1. Курс-тренінг «Історія та культура України»</p> <p>2. Курс-тренінг «Звичай та традиції українців»</p>	<p>1. Розробка програм і навчальних планів курсів:</p> <p>а) вивчення міжнародного досвіду;</p> <p>б) створення методичних матеріалів і навчальних посібників, навчальних комп'ютерних програм, навчальних відеоматеріалів.</p>
Лінгвістична адаптація	<p>1. Інтенсивний курс мовної підготовки</p> <p>2. Супроводжувальний курс мовної підготовки</p>	<p>1. Розробка програм і навчальних планів курсів:</p> <p>а) створення методичних матеріалів і навчальних посібників, навчальних комп'ютерних програм, навчальних відеоматеріалів, матеріалів тестування.</p> <p align="center">----- ///</p> <p>1. Створення інформаційного центру для осіб, що навчаються в адаптаційному центрі або вже завершили навчання:</p> <p>а) створення «гарячої лінії»</p>
Інформаційна підтримка		

	телефонного зв'язку; б) створення інформаційного сайту на українській та іноземних мовах.
--	--

ЛІТЕРАТУРА

1. Донец П.Н. Основы общей теории межкультурной коммуникации. – Харьков: Штрих, 2001. – 384 с.
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. укр. видання докт. пед. наук проф. С.Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 237 с.
3. Казаков В.Н. Исследование динамики процесса адаптации иностранных студентов к условиям жизни и обучения на Украине / В.Н. Казаков, М.Н. Гостеева, Е.Ю. Гайдарова, Е.Ю. Рождественский / Психологопедагогические и лингвометодические аспекты обучения в вузе: Сб. науч. ст. – Харьков: ХНАДУ, 2007. – С. 303-311.
4. Милославова И.А. Роль социальной адаптации в условиях современной НТР // Философия и социальная психология: Науч. докл. – Л.: Б.и., 1979. – С. 132-136.
5. Пассов. Е.И. Диалог культур: социальный и образовательный аспекты // Мир рус. слова. – 2001. – № 2. – С. 22-25.
6. Яницкий М.С. Адаптационный процесс: психологические механизмы и закономерности динамики. – Кемерово: Изд-во Кемеров. ун-та, 1999. – 82 с.
7. Bennet M.A. A development approach to training for intercultural sensivity // International journal of intercultural relations. – 1986. – Vol. 10. – № 2. – P. 182-186.
8. Bocher S., Furnham A. Cultural shock: psychological reactions to unfamiliar environments. – L. Anal N.Y.: Methuen. – 1986. – 215 p.